

สรุปผลการศึกษาและการเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน และ การรวมกลุ่มของผู้คนจนก่อเกิดเป็นชุมชนริมน้ำ ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำภาคกลาง จะพบว่าลักษณะของชุมชนจะมีความผูกพันและเกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลองในการนำน้ำมาใช้ประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งในเรื่องของการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะการใช้น้ำในชีวิตประจำวัน การเพาะปลูก การเดินทางและการติดต่อสื่อสาร ฯ ดังนั้นวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนจึงดูสงบ เรียบง่าย เย็นสบายและไม่รีบร้อน สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตประจำวันที่มีสภาพแวดล้อมริมน้ำแบบเกษตรกรรม โดยชุมชนที่มีอยู่ในพื้นที่ส่วนใหญ่จะมีค่าน้ำหน้าชื่อที่บ่งบอกถึงลักษณะที่ตั้ง และ ลักษณะความสำคัญของพื้นที่อย่างเด่นชัด เช่น คำว่า กรุง บาง คลอง วัง เป็นต้น คำว่า คลอง กับ บาง ในพื้นที่ที่ทำการศึกษา จึงมีไว้เรียกชื่อ คลองที่มีหมู่บ้านหรือชุมชนอาศัยอยู่ และยังเป็นเครื่องบ่งบอกถึงขอบเขตหรือที่ตั้งในแต่ละชุมชน ซึ่งอีกนัยหนึ่งก็จะหมายถึง “ชุมชนริมน้ำ” ที่มีการรวมกลุ่มของผู้คนที่พักอาศัยอยู่ตามริมลำคลองนั่นเอง การตั้งชื่อชุมชนจึงเป็นเครื่องอธิบายได้ดีว่าในพื้นที่ของกรุงเทพมหานครและนนทบุรี นั้นมีรากเหง้าหรือเค้าโครงมาจากความเป็นชุมชนริมน้ำที่อาศัยอยู่ตาม 2 ผังแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งจะสังเกตได้จากค่าน้ำหน้าชื่อที่มีคำว่า “บาง” แม้ว่าบางพื้นที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพจนไม่เห็นเค้าโครงของชุมชนริมน้ำแล้วก็ตาม

ผลของการศึกษาและทำการวิเคราะห์สภาพพื้นที่บริเวณริมคลองบางกอกน้อย พบว่าชุมชนริมน้ำที่อยู่ในคลองบางกอกน้อยเป็นชุมชนเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลายาวนาน และ ยังคงมีศักยภาพในการคงอยู่ โดยการรักษาวินัยชีวิตและรูปแบบของชุมชนที่อาศัยแม่น้ำลำคลองในการดำเนินชีวิตประจำวัน การทำมาหากินตลอดจนใช้เป็นเส้นทางคมนาคม ดังจะเห็นได้จาก องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนริมน้ำที่ยังคงสภาพอยู่ ลักษณะทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมทางกายภาพของลำน้ำที่ยังมีความอุดมสมบูรณ์ คุณภาพน้ำในการนำมาใช้ประโยชน์ การรักษาคูณค่าทางประวัติศาสตร์ของสายน้ำและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น วิถีชีวิตตามแบบชุมชนริมน้ำที่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ดังนั้นสภาพการคงอยู่และลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ ที่อยู่ในลำคลองเดียวกันจึงมีระดับของการเปลี่ยนแปลงที่แตกต่างกันตามองค์ประกอบหรือปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อที่แตกต่างกัน

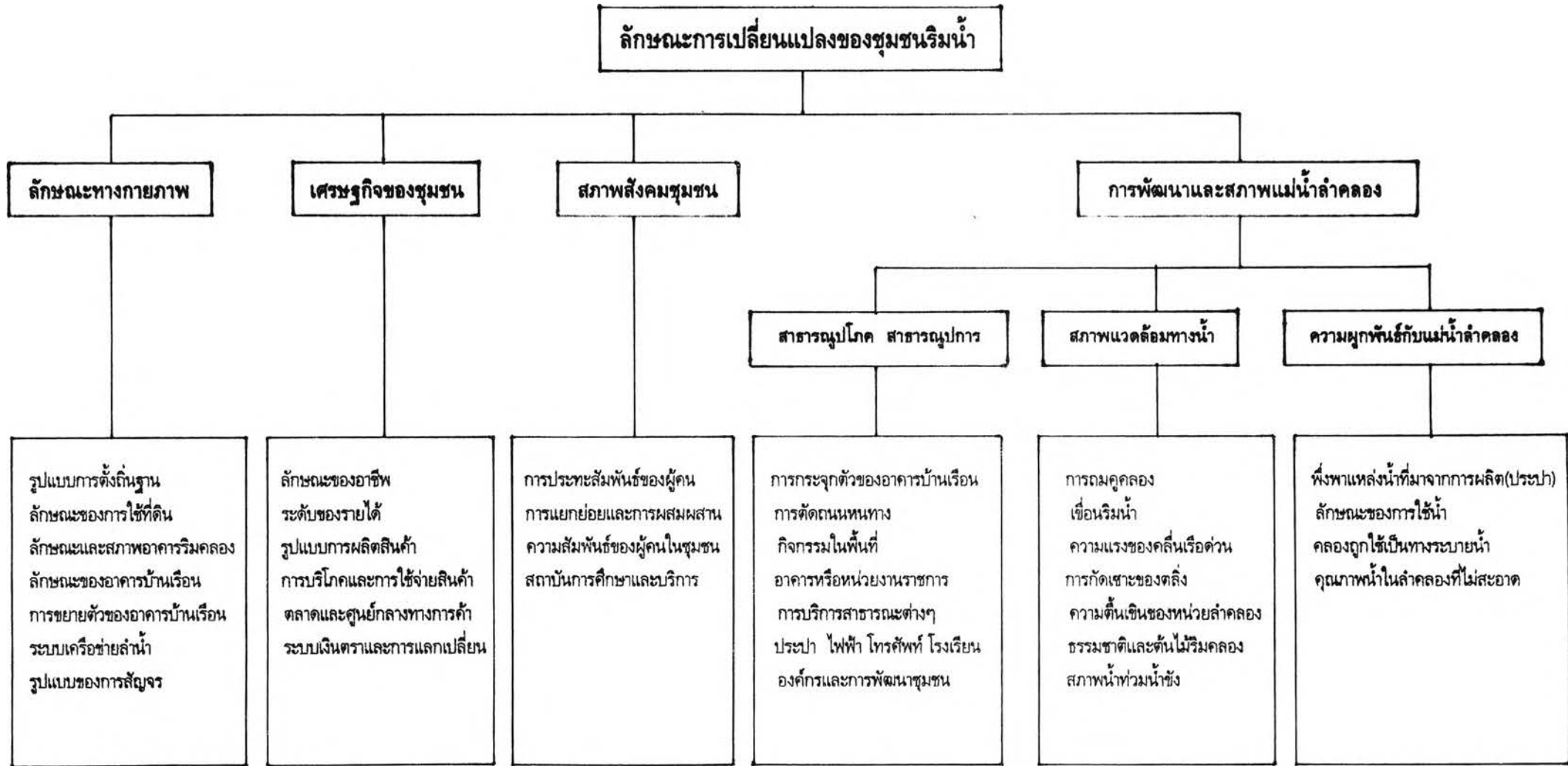
การคงอยู่ของชุมชนริมน้ำจึงมิได้ถูกกำหนดด้วยตัวแปรหรือดัชนีเพียงตัวเดียว แต่จะถูกกำหนดด้วยความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงที่เกี่ยวข้องกันจนเป็นลูกโซ่ ต่างทำหน้าที่ที่เกื้อหนุนกันของ **ผู้คน พื้นที่ น้ำ ระบบทางสังคม และ สภาพทางเศรษฐกิจ** ทั้งจากลำคลองสายหลักและคลองย่อย ในการควบคุมคุณภาพน้ำให้มีความสะอาดและมีความอุดมสมบูรณ์ ในการที่จะนำน้ำจากแม่น้ำลำคลองมาใช้ประโยชน์ ดังนั้นการคงอยู่ของชุมชนริมน้ำ จึงมาจาก 4 ตัวแปรหลักดังนี้คือ **การพักอาศัยริมน้ำ ระบบเครือข่ายลำน้ำ สวนผลไม้และพื้นที่เกษตร สังคมชุมชนแบบชาวน้ำ** รวมถึงตัวแปรย่อยต่างๆที่เป็นผลทำให้ตัวแปรหลักยังคงสภาพอยู่ ตัวแปรเหล่านี้ล้วนสะท้อนถึงลักษณะที่ปรากฏออกมาทางกายภาพของคุณภาพน้ำ ลักษณะของการใช้น้ำ สภาพแวดล้อมทางน้ำ

การตั้งถิ่นฐาน ระบบเครือข่ายลำน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และ สภาพแวดล้อมท้องถิ่น ที่แสดงถึงความมีชีวิตชีวาและลักษณะของการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน ทั้งยังเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนกับกิจกรรมที่เกิดขึ้นทางน้ำ จนกลายเป็นปัจจัยของการคงอยู่ของชุมชนริมน้ำ ที่รักษาความสมดุลให้ยังคงดำเนินต่อไป และ ยังมีส่วนในการจัดการภายในตัวชุมชนเอง ในการที่จะพึ่งพาตนเองโดยไม่ต้องอาศัยรายได้หรือผลผลิตที่มาจากภายนอกเป็นตัวหล่อเลี้ยงชุมชน

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงมาจากการเสียความสมดุลของการคงสภาพอยู่ของชุมชนริมน้ำ และ เกิดจากแรงผลักดันของปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อลักษณะของชุมชน ทั้งด้านของการปรับเปลี่ยนภายในตัวผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนและแรงบีบที่มาจากภายนอก บวกกับความรู้สึกของผู้คนหรือ ผู้ที่ครอบครองที่ดินริมน้ำที่ละเลยหรือไม่เห็นความสำคัญในการที่จะรักษาคุณค่าทางสภาพแวดล้อมที่เป็นแบบขาน้ำ รูปแบบของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะที่หลากหลายเป็นแบบตัวใครตัวมัน โดยเฉพาะเรื่องของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินที่นับว่ามีบทบาทสำคัญ ที่มีผลต่อการขยายตัวของเมืองและกิจกรรมเมือง การเปลี่ยนแปลงการใช้งานในพื้นที่เกษตรไปเป็นพื้นที่พักอาศัย และ พาณิชยกรรม ทั้งนี้เพราะเกิดจากแรงดึงดูดของการอยู่ใกล้ศูนย์กลางเมืองและแหล่งงานที่สำคัญ เกิดการกระจุกตัวของที่พักอาศัย และ การขยายตัวของสิ่งปลูกสร้าง ทั้งอาคารขนาดใหญ่ อาคารสูง หมู่บ้านจัดสรรประเภทต่างๆ และ ชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ตามแนวถนน จนเกิดความแออัดและมีความหนาแน่นของประชากรที่เพิ่มสูงขึ้น คุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรมลงโดยเฉพาะคลองสายรองและคลองย่อยที่อยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่นำไปใช้เป็นที่ระบายน้ำจนไม่สามารถนำน้ำมาใช้ประโยชน์ได้ การเปลี่ยนแปลงนี้ได้ส่งผลต่อการใช้ที่ดินที่อยู่ติดกับคลองหลักและพื้นที่เกษตรด้านใน ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรที่เคยได้รับอย่างต่อเนื่องก็ลดน้อยลงจนไม่สามารถเก็บเกี่ยวรายได้จากการใช้ประโยชน์ในที่ดินได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชน รูปแบบของการเดินทางจากทางน้ำไปสู่ถนน และ ความเสื่อมโทรมของระบบเครือข่ายลำน้ำ ที่อยู่ในคูคลองและลำน้ำย่อย ซึ่งบางส่วนจะถูกถมเพื่อการใช้ประโยชน์ที่ดินด้านที่พักอาศัย บางส่วนถูกถมเพื่อนำไปทำถนน บางส่วนถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นทางระบายน้ำ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อความสัมพันธ์ของผู้คนที่มาต่อน้ำ

นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพแล้ว ยังส่งผลต่อแนวความคิดหรือค่านิยมต่างๆภายในตัวชุมชนเอง ที่เปลี่ยนรูปแบบของชุมชนริมน้ำไปสู่ชุมชนเมืองแทน ลักษณะของการประกอบอาชีพที่เคยผูกพันกับน้ำและการเกษตรก็ปรับเปลี่ยนเป็นอาชีพ ข้าราชการและรับจ้างแทน ความภาคภูมิใจในความเป็นชุมชนริมน้ำก็ลดน้อยถอยลง ความรู้สึกความเป็นเจ้าของที่ดินที่มีสิทธิทอดลงสู่ลูกหลานก็มีการแบ่งขายสู่บุคคลภายนอก และมีขนาดที่เล็กลงเหลือเพียงที่ดินเพื่อการพักอาศัยเท่านั้น ความเป็นชุมชนริมน้ำในลำคลองเดียวกันหรือความคล้ายคลึงกันก็จะเป็นการผสมปนเปของชุมชนเดิมและชุมชนที่ย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ การเปลี่ยนแปลงนี้ยังส่งผลต่อการปรับตัวของผู้คนในชุมชนให้หันเข้ามาความสะดวกสบายของเมืองมากขึ้น ความเจริญและอิทธิพลของเมืองนี้เกิดขึ้นทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับภาค และ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน

แผนภูมิที่ 6.1 - 1 แสดงลักษณะของการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำ

แผนภูมิที่ 6.1 -2 แสดงปัจจัยการคงอยู่ของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

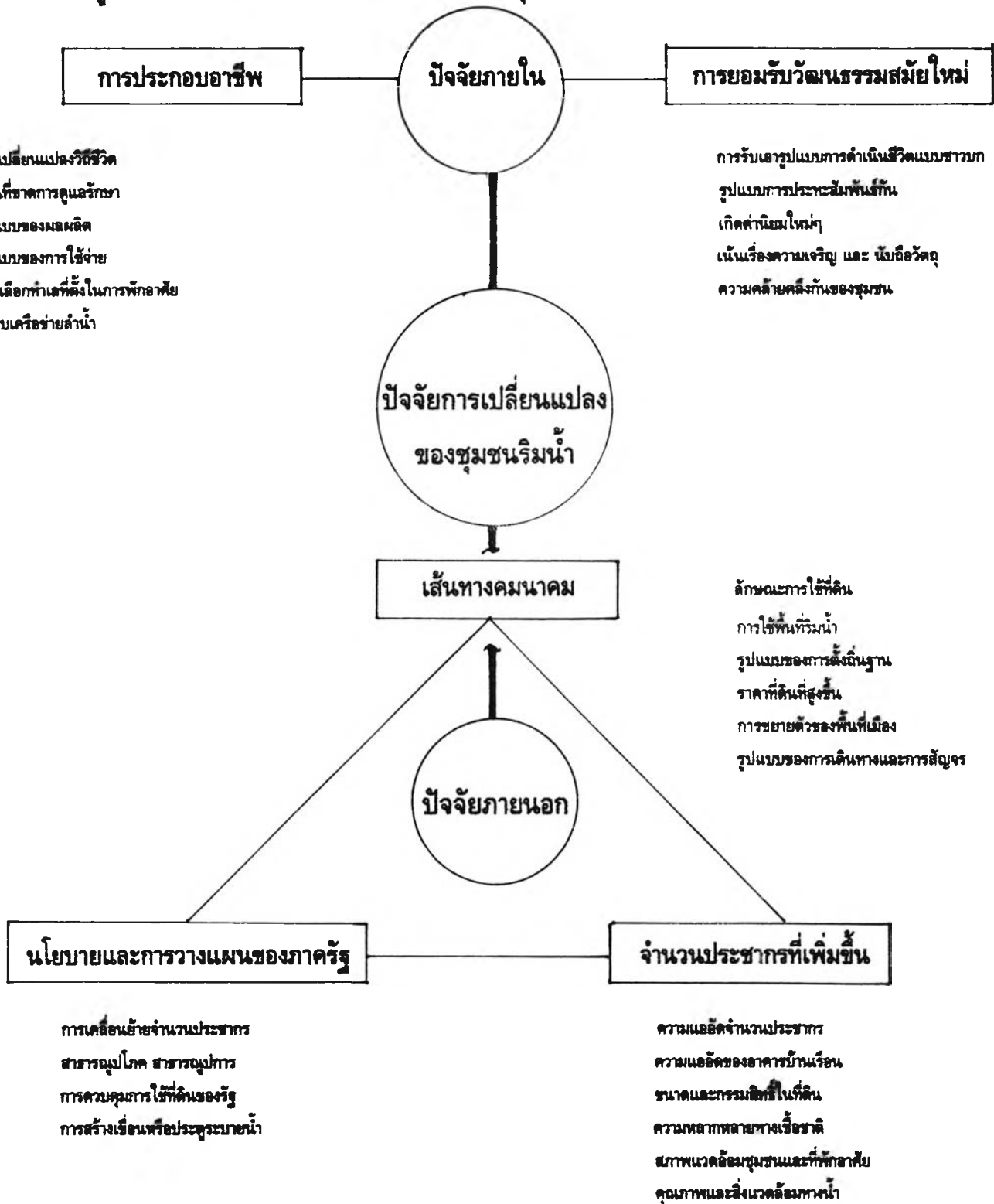
การพักอาศัยริมน้ำ หมายถึง ลักษณะหรือตำแหน่งที่ตั้งของที่พักอาศัยที่ได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากการบริโภค อุบัติ และการเพาะปลูก ที่เกิดจากลำน้ำ

ระบบเครือข่ายลำน้ำ หมายถึง ลักษณะกายภาพทางภูมิศาสตร์ของเครือข่ายลำน้ำสายหลักและลำน้ำย่อย ในการกระจายน้ำเข้าสู่พื้นที่ที่ติดริมน้ำและพื้นที่ด้านใน ความสมบูรณ์ของเครือข่ายลำน้ำรวมถึงการเชื่อมโยงที่ต่อเนื่องกันของพื้นที่และคุณภาพของน้ำที่สะอาด

สวนผลไม้และพื้นที่เกษตร หมายถึง พื้นที่ที่อยู่ติดกับลำน้ำสายหลักและพื้นที่สวนด้านในที่แหล่งผลิตและตัวสร้างรายได้ให้กับพื้นที่

สังคมชุมชนริมน้ำ หมายถึง ลักษณะทางสังคมที่เป็นกลุ่มเดียวกัน มีความคล้ายคลึงกัน มีการพึ่งพาศักดิ์กันอยู่เสมอ มีค่านิยม สังคมประเพณี และลักษณะความเชื่อแบบเดียวกัน

แผนภูมิที่ 6.1 -3 แสดงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำในคลองบางกอกน้อย

ปัจจัยภายใน หมายถึง สาเหตุที่เกิดขึ้นภายในหรือสภาพแวดล้อมในตัวชุมชนเอง ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนลักษณะของชุมชน

ปัจจัยภายนอก หมายถึง สาเหตุจากภายนอกที่เป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพของพื้นที่และลักษณะของความเป็นชุมชนริมน้ำ

เมื่อทำการวิเคราะห์ถึงเหตุที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และมีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนสภาพของชุมชนแล้ว ก็สามารถแจกแจงถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงได้ 2 ประเด็นหลักคือ

ปัจจัยภายใน ได้แก่ การประกอบอาชีพ และการยอมรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ ในแง่ของการประกอบอาชีพได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตประจำวัน รูปแบบของการผลิตสินค้า การขาดการดูแลสวนที่เป็นแหล่งทำมาหากิน รูปแบบของการใช้จ่าย ระบบเครือข่ายลำน้ำ การกระจุกตัวของที่อยู่อาศัย ส่วนทางด้านของการรับวัฒนธรรมสมัยใหม่ได้ส่งผลกระทบต่อ รูปแบบของการดำเนินชีวิต การประทะสัมพันธ์กัน เกิดเป็นค่านิยมใหม่ๆ เน้นเรื่องของความเจริญและวัตถุนิยม เกิดความหลากหลายของชุมชนและผู้คน

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ เส้นทางคมนาคมทางบก นโยบายและการวางแผนของภาครัฐ และจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ในแง่ของเส้นทางคมนาคมทางบก ได้ส่งผลกระทบต่อลักษณะของการใช้ที่ดิน การใช้พื้นที่ริมน้ำ รูปแบบของการตั้งถิ่นฐาน ระดับราคาที่ดินที่สูงขึ้น การขยายตัวของพื้นที่เมือง รูปแบบของการเดินทาง ในขณะที่นโยบายและการวางแผนของภาครัฐได้ส่งผลต่อการเคลื่อนย้ายของประชากร ระบบสาธารณสุขภาคสาธารณสุขการ การใช้ที่ดิน และการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสบายต่างๆ ส่วนจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อ ความแออัดของจำนวนประชากรและอาคารบ้านเรือน ขนาดและกรรมสิทธิ์ที่ดิน สภาพแวดล้อมของชุมชนและที่อยู่อาศัย คุณภาพน้ำและสิ่งแวดล้อมทางน้ำ

ตัวแปรหรือการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนกับน้ำเห็นต่างออกจากกัน และเป็นตัวสะท้อนถึงความผูกพันของผู้คนที่มั่งคั่งน้ำที่เลือนลางและกำลังสูญหายไป โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ในเขตเมืองและบริเวณรอยต่อเมือง ที่ได้รับอิทธิพลจากระบบการสัญจรทางบก การขยายตัวของเมือง และการเกิดโครงการก่อสร้างที่ไม่คำนึงสภาพแวดล้อมเดิม ทำให้ระบบนิเวศน์ของพื้นที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อสภาพแวดล้อมริมน้ำ สภาพของชุมชนริมน้ำจึงแปรเปลี่ยนไปตามการพัฒนาความเจริญ กาลเวลา ระยะทาง และระบบการเข้าถึงที่ใช้เวลาการเดินทางที่รวดเร็ว โดยชุมชนจะยอมรับและเปิดกว้างในการรับเอารูปแบบของการดำเนินชีวิตที่เป็นแบบเมืองเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน พร้อมทั้งปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่กำลังแปรเปลี่ยนไป และ ละทิ้งความเป็นชุมชนริมน้ำเข้าหารูปแบบหรือวัฒนธรรมแบบใหม่ๆเข้ามาแทนที่

ในด้านของปัญหาที่พบจึงเป็นทั้งปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงด้านกายภาพ และ ความคิดของผู้คนในชุมชน ที่มีต่อการใช้พื้นที่ กิจกรรม ความต้องการที่จะพัฒนาความเจริญในพื้นที่ ตลอดจนปริมาณผู้คนที่หนาแน่นขึ้น จนเกิดเป็นความแออัดของการเข้ามาใช้พื้นที่ และ การขาดความเอาใจใส่ในตัวที่พักอาศัยภายในตัวชุมชน ซึ่งเกินกว่าที่ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่จะรองรับได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนการปรับตัวของผู้คนที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ปัญหาจึงเกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อมทั้งตัวที่พักอาศัยและ สภาพของลำน้ำ

การพิจารณาแนวโน้มในอนาคตของพื้นที่จะเห็นถึงการเติบโตของที่พักอาศัย และด้านพาณิชยกรรม ที่แผ่ขยายเข้ามาตามแนวถนน ทำให้เมืองมีขนาดโตขึ้นและแผ่อิทธิพลเข้าสู่พื้นที่ริมน้ำ อันส่งผลกระทบต่อชุมชนที่ยังมีวิถีชีวิตแบบเดิมที่ผูกติดกับแม่น้ำลำคลอง ให้ต้องปรับเปลี่ยนไปตามกระแสของการพัฒนา ซึ่งจากการวางแผนระดับภาคที่ต้องการขยายเมืองออกสู่ปริมณฑลล้วนส่งผลตามมาต่อพื้นที่ทั้งชุมชนใหม่ประเภทบ้านจัดสรร อาคารพาณิชย์ การตัดถนน การสร้างสะพาน การถมคูคลอง จนไปสู่การ

ปรับเปลี่ยนและการวางแผนผังเมืองรวม ที่เน้นการเจริญเติบโตของเมืองมากกว่าการอนุรักษ์หรือการรักษา สภาพแวดล้อมที่เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นเอาไว้

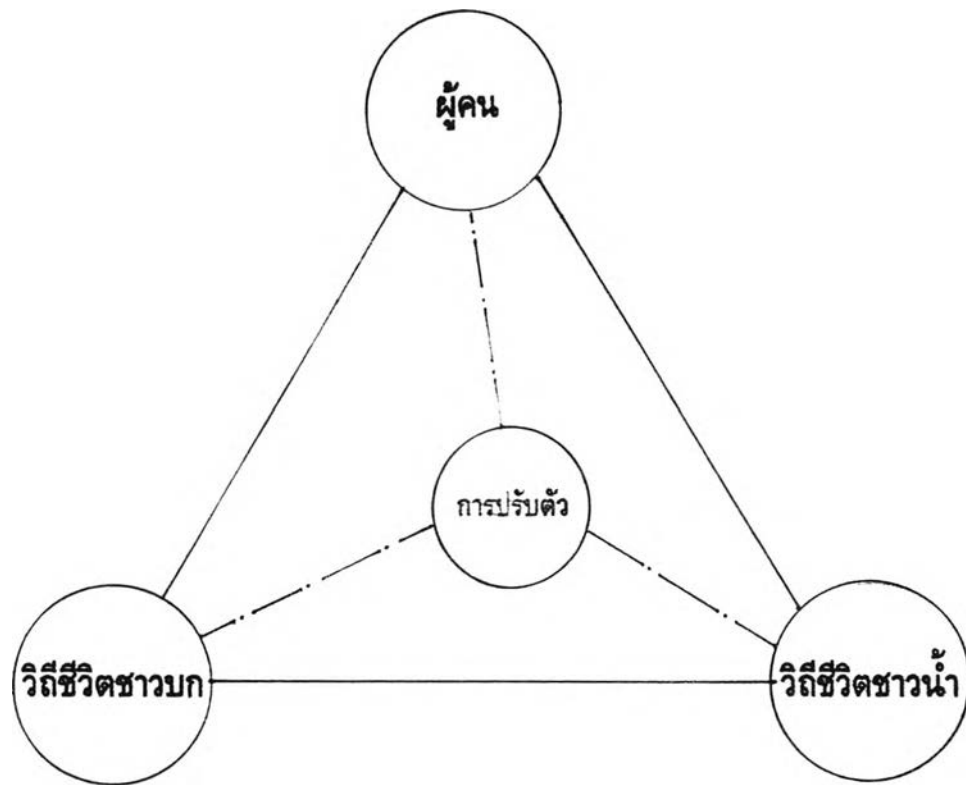
ซึ่งการปรับปรุงหรือการพัฒนาพื้นที่เพียงอย่างเดียวหนึ่ง คงจะตอบปัญหาทั้งหมดที่เกิดขึ้น ได้ยาก เนื่องจากปัญหาหรือการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ เป็นปัญหาที่เกิดจากตัวพื้นที่เองและเป็นผลมา จากการได้รับอิทธิพลที่มาจากเมืองขนาดใหญ่อย่างกรุงเทพมหานคร ที่มีความสลับซับซ้อนและมีความยุ่งยากมาก แนวทางการปรับปรุงหรือการแก้ไขเพื่อที่จะรักษาสภาพแวดล้อมของความเป็นชุมชนริมน้ำ ให้มีความยั่งยืนและ สืบต่อไป จึงต้องอาศัยการสนับสนุน และการผลักดันศักยภาพด้านปัจจัยการคงอยู่ของชุมชนริมน้ำให้เพิ่มสูงขึ้น รวมถึงการส่งต่อทางวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งให้มีการสืบสานต่อไป

6.2 การเสนอแนะ

ดังนั้นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่จากการศึกษาที่ผ่านมา นี้ จึงให้ความสำคัญกับนโยบาย การวางแผนผังเมือง การปรับปรุงสภาพพื้นที่ และการควบคุมสภาพแวดล้อมบริเวณริมน้ำ ทั้งทางด้านกายภาพ เพื่อทำให้เกิดความสวยงาม ดูเป็นระเบียบและมีกลมกลืนในลักษณะเดียวกัน ที่สามารถตอบสนองกับความ ต้องการของผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนและพื้นที่ริมน้ำ โดยการกำหนดรายละเอียดของกิจกรรมที่จะพัฒนาในแต่ละย่าน ให้มีความแตกต่างและเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ริมน้ำ ทั้งที่อยู่ในเขตเมือง รอยต่อเมือง และ เขตชานเมือง ที่มี ลักษณะที่แตกต่างกัน (ดูแผนที่ 4.8 - 1 ประกอบ) และการเพิ่มศักยภาพและกิจกรรมต่างๆที่เป็นองค์ประกอบ ของชุมชนริมน้ำให้สูงขึ้น พร้อมทั้งส่งเสริม พื้นฟู เพิ่มบทบาทความสัมพันธ์ที่ผู้คนมีต่อแม่น้ำลำคลอง ในการที่จะ รักษาสภาพแวดล้อมทางน้ำและคุณภาพน้ำให้สะอาดอยู่ตลอดเวลา ตลอดจนการควบคุมปัจจัยการเปลี่ยนแปลง ของชุมชนริมน้ำทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ให้ส่งผลกระทบต่อสภาพพื้นที่และการปรับตัวของผู้คนที่ จะเข้าสู่ความเป็นชุมชนเมืองให้น้อยที่สุด และที่สำคัญคือต้องสามารถนำแผนหรือแนวทางต่างๆที่กำหนดไว้มาปฏิบัติได้ อย่างจริงจัง ทั้งในระดับเมือง ระดับท้องถิ่น โดยการประสานความร่วมมือกันของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานของ กรุงเทพมหานครและนนทบุรี เพื่อรักษาไว้ซึ่งความเป็นชุมชนริมน้ำที่อยู่ใกล้นครหลวงมากที่สุด

แนวความคิดในการวางแผนพัฒนาหรือการปรับปรุงสภาพปัญหาที่เป็นอยู่นั้น จุดเริ่มต้นจึงควร ที่จะเสริมความสัมพันธ์ของคนให้มีความผูกพันและรู้จักรักษาสภาพแวดล้อมเดิมที่เป็นแบบชานน้ำ ให้มีการสืบทอด ต่อไปจากคนรุ่นเก่าไปสู่คนรุ่นใหม่ให้เห็นถึงคุณค่าของสายน้ำที่เป็นแหล่งกำเนิดและสามารถนำน้ำจากแหล่งน้ำมาใช้ ได้ตลอดเวลา ซึ่งความสัมพันธ์นี้ต้องสามารถเชื่อม วิถีชีวิตชานน้ำของผู้คนที่อาศัยอยู่เดิมและวิถีชีวิตชานน้ำของ ผู้คนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ใหม่ ให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้ในพื้นที่ และสามารถรองรับกับการพัฒนาและการ เจริญเติบโตของเมืองที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ดังนั้นภาพที่ปรากฏออกมาจึงต้องแสดงออกถึงความกลมกลืนทาง กายภาพในลักษณะที่เป็นแบบชุมชนริมน้ำ แม้จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามแรงผลัก หรือกระแสของการเปลี่ยนแปลง ต่างๆก็ตาม

แผนภูมิที่ 6.2 - 1 แสดงแนวความคิดในการเสนอแนะการปรับตัวของชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลอง

การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น รวมถึงการเสนอแนะแนวทางในอนาคตที่จะรักษาไว้ซึ่งความเป็นชุมชนริมน้ำและสภาพแวดล้อมที่เป็นแบบชาวน้ำที่มีอยู่ในพื้นที่ และสามารถตอบสนองต่อประโยชน์การใช้สอยของผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชน การชี้แจงนี้จึงต้องมีความชัดเจนและสามารถบ่งบอกถึงแนวทางที่ครอบคลุมประเด็นสำคัญของปัจจัยการคงอยู่และปัจจัยการเปลี่ยนแปลง ที่ได้รับอิทธิพลจากเมืองที่แผ่ขยายเข้ามาในพื้นที่ การเสนอแนะแนวทางนี้จะมีทั้งการพัฒนาที่สามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดเป็นรูปธรรม ที่สามารถแสดงออกทางกายภาพได้และในรูปนามธรรมที่จะเป็นการส่งเสริมความร่วมมือในชุมชน หรือสร้างความภาคภูมิใจของคนในพื้นที่ สำหรับแนวทางการเสนอแนะนี้จะประกอบไปด้วย 2 ส่วนหลัก คือ 1. แนวทางที่นำไปปฏิบัติได้ทันทีและสามารถนำไปกำหนดแผนในระยะสั้นและระยะกลางอันประกอบด้วย การปรับปรุงสภาพพื้นที่ และการส่งเสริมหรือการชักจูงผู้คนในชุมชน 2. แนวทางที่จะส่งผลในระยะยาวอันประกอบด้วย มาตรการและการควบคุม นโยบาย และการวางแผนในการพัฒนาพื้นที่

การปรับปรุงสภาพพื้นที่

1. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพบริเวณริมน้ำ และ จัดระเบียบของการใช้ประโยชน์ที่ดินทั้งที่อยู่ริมน้ำและพื้นที่ที่ต่อเนื่องด้านใน
2. ปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ รวมถึงการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่ให้เหมาะสมกับกิจกรรมในชุมชน และสอดคล้องกับความต้องการของเมืองที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
3. ปรับปรุงหรือรื้อถอนอาคารริมน้ำที่ขาดการดูแลรักษา จนมีสภาพที่ผู้พึงรอกะแสน้ำพัดให้พังทลายลง และ อาคารบ้านเรือนที่ปลุกุกกล้าพื้นผิวริมน้ำ
4. ปรับปรุงสภาพคูคลองและระบบเครือข่ายลำน้ำ ให้มีการไหลเวียนของกระแสน้ำได้สะดวกเข้าถึงพื้นที่ด้านใน และ เชื่อมโยงกันจนเป็นเครือข่ายลำน้ำที่สมบูรณ์ โดยการขุดลอกคูคลองมิให้เกิดการตื้นเขิน
5. ปรับปรุงคุณภาพน้ำในคูคลองและสร้างระบบบำบัดน้ำเสีย เพื่อให้น้ำที่อยู่ในลำคลองสายหลักหรือหน่วยลำน้ำย่อยมีคุณภาพน้ำที่ดีขึ้น
6. ปรับปรุงและพัฒนาสภาพแวดล้อมในตัวชุมชน ทั้งเรื่องของสภาพอาคารบ้านเรือน การจำกัดขยะ การสาธารณสุขในตัวชุมชน
7. ปรับปรุงระบบการคมนาคมทางน้ำ และจุดส่งต่อระหว่างเส้นทางบกและเส้นทางน้ำ โดยเฉพาะทำเรือร่วมที่เป็นการขนส่งสาธารณะให้มีความเพียงพอและสอดคล้องกับกิจกรรมที่เกิดขึ้น ให้มีความสะดวกสบายและปลอดภัย
8. เสริมสร้างบริเวณที่เปิดโล่งบริเวณริมน้ำเพื่อเปิดทัศนวิสัย บริเวณที่มีคุณค่าและความสำคัญทางประวัติศาสตร์ รวมถึงการสร้างอาคารและลานโล่งให้เกิดการทำกิจกรรมร่วมกันในชุมชน

การส่งเสริมหรือการชักจูงผู้คนในชุมชน

1. ส่งเสริมและพัฒนากิจกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนริมน้ำที่มีลักษณะเฉพาะ เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบของชุมชนและนำไปสู่การแบ่งกิจกรรมในพื้นที่ ในการรักษาไว้ซึ่งวิถีชีวิตของชุมชนให้คงอยู่และสืบทอดสู่ลูกหลานต่อไป
2. ส่งเสริมกิจกรรมหรือการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำลำคลอง ให้ผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ยังคงมีความผูกพันในการนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน
3. ชักจูงให้ผู้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และรักษาความสะอาดในแม่น้ำลำคลองให้มีคุณภาพที่ดี รวมถึงการกำหนดบทบาทของแต่ละชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองบางกอกน้อย
4. พัฒนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การละเล่นงานรื่นเริง หรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับแม่น้ำลำคลอง ทั้งยังปลูกฝัง ถ่ายทอด และการเผยแพร่ ลักษณะที่เป็นแบบชุมชนริมน้ำภายในตัวชุมชนและออกสู่ภายนอก
5. ส่งเสริมอาชีพทางการเกษตร กิจกรรมทางการค้าทั้งพื้นที่ริมน้ำและในตัวชุมชน ที่เป็นการเอื้ออำนวยต่ออาชีพเกษตรเช่น บริเวณที่เป็นตลาดน้ำ ย่านการค้าริมน้ำ เป็นต้น

มาตรการและการควบคุม

1. มาตรการและการควบคุมประเภทการใช้ที่ดินและประเภทของอาคารในพื้นที่ ในเขตผังเมืองรวมทั้งพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร และ พื้นที่นนทบุรี โดยเฉพาะพื้นที่ที่อยู่ริมน้ำในคลองบางกอกน้อย โดยการพิจารณาจากศักยภาพและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีอยู่ในพื้นที่ เพื่อรักษาและป้องกันปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ทั้งยังกำหนดลำดับของการพัฒนาเมือง กิจกรรม และการขยายตัวของพื้นที่
2. ควบคุมดูแลพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม รูปแบบทางสถาปัตยกรรม สภาพแวดล้อมที่เป็นแบบธรรมชาติ และการอนุรักษ์พื้นที่ริมน้ำที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์
3. การกำหนดหรือการควบคุมการปลูกสร้างอาคาร ระยะเวลาวัน ของอาคารบ้านเรือน อาคารขนาดใหญ่ และ อาคารบางประเภทที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมของชุมชน และการเสื่อมโทรมของลำน้ำ
4. มาตรการทางการเงิน งบประมาณ และการลงทุน ซึ่งถือว่าเป็นมาตรการสำคัญในการส่งเสริมหรือชักนำในการพัฒนาพื้นที่
5. ออกมาตรการทางกฎหมายเฉพาะพื้นที่ ซึ่งเป็นการบังคับให้การพัฒนาเป็นไปตามที่กำหนด

นโยบายและการวางแผนในการพัฒนาพื้นที่

1. วางแผนและจัดระเบียบการใช้ที่ดิน ให้มีความชัดเจนและ กำหนดรายละเอียดในการพัฒนา รวมถึงระยะเวลาในการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน โดยการแบ่งย่านการพัฒนาออกเป็น Zoning โดยการพิจารณาจากรูปแบบหรือความสัมพันธ์ของผู้คนที่มาต่อพื้นที่ และการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำลำคลองเป็นสิ่งสำคัญ
2. วางแนวทางการพัฒนา การปรับปรุง การฟื้นฟูหรือ การจัดเตรียมสภาพพื้นที่ โดยการกำหนดระยะเวลาเป็น 3 ช่วงเวลา คือ ระยะสั้น ระยะปานกลาง และ ระยะยาว
3. การออกแบบหรือการวางผังชุมชนเมือง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่หรือการจัดระเบียบในชุมชน

ซึ่งการคงอยู่ของชุมชนริมน้ำ และ สภาพแวดล้อมริมน้ำที่เป็นแบบการเกษตรจะคงอยู่ต่อไป ตราบใดที่ผู้คนในชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองบางกอกน้อย ยังไม่ละทิ้งถิ่นฐานและยังเห็นคุณค่าของสังคมและวัฒนธรรมเดิม แม้ว่าทุกพื้นที่จำเป็นต้องมีการพัฒนา แต่การพัฒนานั้นต้องสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมหรือสังคมเดิม และ วิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ ดังนั้นการศึกษาคุณค่าและการวางแผนในระดับใดๆนั้น จึงจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐจะต้องช่วยเหลือ และ สนับสนุนผู้ที่อาศัยอยู่ริมน้ำให้มีความรักและหวงแหนในพื้นที่ พร้อมทั้งสืบต่อวิถีชีวิตที่เป็นแบบชุมชนริมน้ำให้ยังคงอยู่ต่อไป

6.3 การนำผลการศึกษาไปใช้ในการวางแผน

การวางแผนที่จะพัฒนาจำเป็นต้องเข้าใจองค์ประกอบของชุมชน ที่เชื่อมความสัมพันธ์ของผู้คน ชุมชน กิจกรรม พื้นที่ เข้าด้วยกัน ในการที่จะให้ชุมชนนั้นดำรงอยู่ได้ พร้อมทั้งการพิจารณาถึงศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่เดิม ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว จากสภาพพื้นที่ที่เป็นอยู่และลักษณะของชุมชน จะเห็นได้จากผลการศึกษา วิเคราะห์การ กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำที่มีการพัฒนาไป จนเปลี่ยนแปลงลักษณะของชุมชนไปให้หนีห่างออกจากความสัมพันธ์ที่มีต่อแม่น้ำลำคลอง

การศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับ การวางแผนพัฒนาชุมชนและเมือง ในการที่จะทราบถึงปัจจัยหรือตัวชี้ที่แสดงถึงการคงอยู่และการเปลี่ยนแปลง อันมีผลต่อการปรับเปลี่ยนของผู้คนและพื้นที่ที่มีลักษณะของชุมชนริมน้ำ ซึ่งจะทำให้สามารถคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนในการแก้ไขปัญหา และ การจัดการกับโครงการพัฒนาต่างๆ ในการที่จะรักษาสภาพของชุมชนริมน้ำให้ดำรงอยู่ต่อไป

6.4 ข้อเสนอแนะในการศึกษาต่อไป

การศึกษาปัจจัยการเปลี่ยนแปลงของชุมชนริมน้ำ ทำให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ และชุมชนในคลองบางกอกน้อยแล้ว ยังสามารถทำความเข้าใจถึงการพัฒนาของชุมชนที่เคยเป็นชุมชนริมน้ำในแถบที่ราบลุ่มภาคกลางที่มีการปรับเปลี่ยนไปแล้วหรือที่กำลังมีการปรับเปลี่ยน อันมีผลมาจากการพัฒนาและการเจริญเติบโตของเมือง ในขณะที่พื้นฐานของชุมชนริมน้ำส่วนใหญ่ในพื้นที่ จะประกอบอาชีพทางการเกษตรที่เป็นตัวเลี้ยงชุมชนและเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ให้ผู้คนยังมีความผูกพันกับการใช้ประโยชน์จากแม่น้ำลำคลอง นอกจากผลการศึกษาในครั้งนี้แล้ว ในการศึกษายังพบความน่าสนใจในการที่จะศึกษาครั้งต่อไป ในเรื่องของระดับของการปรับเปลี่ยนที่มาจากปัจจัยแต่ละตัวว่ามีความเข้มข้นมากน้อยเพียงใด กับวิถีชีวิตและสภาพพื้นที่ริมน้ำที่มีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปแล้ว รวมถึงความใกล้เคียงของพื้นที่กับศูนย์กลางเมือง การปรับตัวของชุมชนริมน้ำที่ละทิ้งอาชีพเกษตรและเข้าหาอาชีพบริการในเมือง อันจะส่งผลต่อความสัมพันธ์ที่เป็นแบบขาน้ำที่จะเสื่อมโทรมลง ตลอดจนแนวทางการวางแผนที่จะทำให้เกิดการอยู่ร่วมกันของคนกับขาน้ำและชาวบก ในการที่จะสร้างความยั่งยืนของสภาพแวดล้อมริมน้ำที่สวยงามและความเป็นชุมชนริมน้ำให้ยังดำรงอยู่ต่อไป

